

Іван АРТЬОМОВ,
кандидат історичних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту
євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «УжНУ»

Вікторія СІРА,
студентка факультету
міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «УжНУ»

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

У роботі досліджуються актуальні аспекти євроінтеграційного поступу держави в контексті реалізації Угоди між Україною та Європейським Союзом.

Проаналізовано стан її виконання через призму офіційних звітів Кабінету Міністрів, з одного боку, та точок зору незалежних експертів – з іншого. Зіставляються різні погляди на проблему, визначається бачення перспективи раціонального використання євроінтеграційного потенціалу Угоди.

Ключові слова: *Угода про асоціацію між Україною з ЄС, євроінтеграція, політична асоціація, правоохоронні органи, зовнішня політика, зовнішня безпека, потенціал Угоди.*

В работе исследуются актуальные аспекты евроинтеграционного развития государства в контексте реализации Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом.

Проанализировано состояние его выполнения по официальным отчетам Кабинета Министров, с одной стороны, и с точки зрения независимых экспертов – с другой. Сопоставляются различные взгляды на проблему, определяется видение перспективы рационального использования евроинтеграционного потенциала Соглашения.

Ключевые слова: *Соглашение об ассоциации между Украиной и ЕС, евроинтеграция, политическая ассоциация, правоохра-*

нительные органы, внешняя политика, внешняя безопасность, потенциал Соглашения.

The article deals with the current aspects of European integration of the state in the context of implementation of the EU-Ukraine Association Agreement.

Analyzed the state of its implementation through the prism of the official reports of the Cabinet of Ministers on the one hand, and independent experts on the other. Matched different points of view on the issue, determined vision of prospects of rational use of the Agreement potential in European integration.

Keywords: *Association Agreement between the EU and Ukraine, European integration, political association, law enforcement authorities, foreign policy, external security, potential of Agreement*

Постановка проблеми. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС додало потужний імпульс прискоренню євроінтеграційного поступу держави. Глобальні завдання з реалізації положень Угоди про політичну асоціацію, економічну інтеграцію в ЗВТ з ЄС та лібералізацію візового режиму поставили серйозні проблеми перед Кабінетом Міністрів, органами місцевого самоврядування в регіонах та суспільством загалом. Тому дослідження проблематики реалізовано шляхом зіставлення офіційних звітів та матеріалів незалежних експертів з цього питання.

Європа з її багатотисячолітніми традиціями, різноманітними формами життєвого укладу завжди шукала ідею загальноконтинентального об'єднання, яка була реалізована з утворенням Європейського Союзу. Україна, що знаходиться у центрі європейського континенту, не могла залишатися осторонь європейської спільноти.

Мета дослідження: здійснити аналіз стану виконання Угоди України з ЄС про асоціацію та структурувати й узагальнити позитивні складові цього процесу, а також акцентувати увагу на проблемах, що мають місце.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентної спроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Основними політичними вигодами послідовної європейської інтеграції є зміцнення стабільності демократичної політичної системи та її інститутів, модернізація правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства, поглиблення культури демократії і повага до прав людини.

Проте слабкі євроінтеграційні позиції України до 2014 р.та її невідповідність політичним і економічним критеріям вступу до ЄС були закономірним результатом непослідовності і зволікання у здійсненні реформ.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі Угода) поставило перед Україною першочерговим завданням адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, що полягає у зближенні із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави у рамках ЄС і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах - членах ЄС.

Передбачено, що до українського законодавства має бути включено значну частину правового доробку ЄС, Україна, отже, стає інтегральною складовою сучасної Європи. У цьому сенсі надзвичайно важливо, що положення Угоди про асоціацію є юридично зобов'язуючими.

Крім того, Угодою передбачено створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі. Вона покликана забезпечити тісну економічну інтеграцію України та Європейського Союзу. Адже мається на увазі не лише суттєва лібералізація власне торгівлі, тобто усунення тарифів чи квот, а й гармонізація українського законодавства і нормативно-регуляторної бази до тої, що є в ЄС. Завдяки цьому має відбутись гли-

бока економічна інтеграція України до спільного європейського ринку.

Тому надзвичайно важливим фактором сьогодення є виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Координатором аналітичної діяльності щодо стану реалізації положень Угоди є Урядовий офіс з питань європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Ця структура здійснює постійний контроль стану справ, про що свідчить Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1].

Важливу роль у цьому процесі відіграють Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки» [2], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [3], «План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України» [4], Звіти про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (вересень 2014 року – квітень 2015 року) та (на січень 2016 р.) [5, 6], Закон України № 1629-IV від 18.03.2004 р. «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [7].

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють процес адаптації українського законодавства, внутрішньої, зовнішньої та політики безпеки України до європейських норм та стандартів є також закони України «Про Національну поліцію» [8], «Про місцеві вибори» [9], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансування діяльності політичних партій» [10], Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» [11], «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [12],

Указ Президента України «Про Конституційну комісію» [13], Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 - 2020 роки [14], Коаліційна угода депутатів Верховної Ради України від 2014 р. [15].

Реалізація базових положень політичної асоціації

Основними пріоритетами реалізації положень політичної асоціації є проведення в Україні ряду реформ: конституційної та виборчої реформи; впровадження регіональної політики європейського зразка; реформа системи запобігання та боротьби з корупцією та реформа у сфері державного управління.

Найбільш актуальним на сьогодні є процес відновлення конституційної реформи шляхом інклюзивного та представницького процесу, зокрема за допомогою активних консультацій з громадянським суспільством, відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії, включаючи законодавчі кроки, спрямовані на внесення змін до Конституції для децентралізації влади та проведення судової реформи.

Досягнуто певного прогресу в реалізації конституційної реформи. Зокрема, в частині децентралізації влади Указом Президента України від 03 березня 2015 р. створено Конституційну комісію. Відповідно до Положення Конституційна комісія є спеціальним допоміжним органом при Президенті України. Основними завданнями Комісії є узагальнення практики виконання Конституції України, пропозицій щодо її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів та потреб суспільства, напрацювання узгоджених пропозицій щодо проведення конституційної реформи та забезпечення їх широкого громадського та професійного обговорення [13].

31 березня 2015 року Президент України своїм указом затвердив персональний склад Конституційної комісії під головуванням Голови Верховної Ради України В. Б. Гройсмана. До складу Комісії увійшли 72 особи, у тому числі представники наукових кіл, народні депутати, судді.

Відбулися вже кілька засідань Конституційної комісії, за результатами яких у її складі було створено робочі групи за трьома напрямками: децентралізація влади і місцеве самоврядування, реформа правосуддя і забезпечення прав людини. Також було затверджено склад робочих груп і визначено графік роботи.

Загалом на початок 2016 р. законодавчим результатом впровадження конституційної реформи є попереднє схвалення Верховною Радою України проектів законів України: «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» та «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [6].

Наступним пріоритетом є виборча реформа, відповідно до якої впроваджуються заходи для гармонізації виборчого законодавства шляхом його уніфікації та реформування системи фінансування політичних партій, включаючи державне фінансування. Такі заходи мають вживатися шляхом інклюзивного та представницького процесу відповідно до рекомендацій ОБСЄ/БДПІ, ГРЕКО та Венеціанської комісії [5].

Результатом втілення виборчої реформи стало проведення місцевих виборів у жовтні 2015 року. Дострокові президентські та парламентські вибори, проведені у 2014 р., були, за висновком міжнародних спостерігачів, важливим кроком до консолідації демократичних сил відповідно до міжнародних зобов'язань України. Однак місії спостерігачів ОБСЄ/ОДПР рекомендували вдосконалити нормативно-правове регулювання виборів та знову наголосили на проведенні всеохоплюючої виборчої реформи. Згідно з новою виборчою реформою, 07 серпня 2015 р. було прийнято закон про місцеві вибори, який передбачає впровадження пропорційної системи з відкритими списками для парламентських та президентських виборів, вибори голів великих міст абсолютною більшістю та зменшення загального числа членів місцевих та обласних рад [9].

Проте, незважаючи на проведення з великими труднощами місцевих виборів 25 жовтня 2015 р., вони виявили

слабкі сторони та незакінченість реформування виборчої системи. За результатами аналізу експерта Реанімаційного пакету реформ Чебаненко О. та міжнародного експерта з виборчого права Фітцджеральд М. було виявлено низку протиріч. Так, у цій системі відсутній основний компонент системи з відкритими списками: виборці не можуть впливати на порядок розміщення кандидатів у партійному списку. Між тим основний принцип пропорційної виборчої системи з відкритими списками полягає в тому, що виборці можуть вибирати зі списку кандидатів від партії: той, хто набере якнайбільше голосів, буде першим у партійному списку. Такий механізм зменшує контроль партії над тим, кого саме буде обрано. Крім того, правила щодо фінансування кампаній, викладені у новому законі, загалом подібні до тих, що передбачені законом про парламентські вибори, і залишаються недосконалими. Зокрема, закон не передбачає будь-яких обмежень щодо витрат на передвиборні кампанії кандидатів та партій, таким чином створюються умови для постійного збільшення обсягів витрат і посилення залежності партій і кандидатів від приватного фінансування [16].

Слід сказати про те, що частково ці зауваження вже враховано. 6 квітня 2015 року Кабінетом Міністрів України було внесено на розгляд Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансування діяльності політичних партій». Законопроект розроблено з метою досягнення критеріїв Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для встановлення прозорості фінансування політичних партій та виборчих кампаній.

Законопроект передбачає: закріплення джерел набуття коштів та майна політичними партіями, у тому числі через фінансову підтримку з державного бюджету; уточнення переліку суб'єктів, які не можуть здійснювати фінансування політичних партій; встановлення обмежень сум добровільних внесків юридичних та фізичних осіб; встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення обмежень у фінансуванні політичної партії тощо [10].

Одночасно на розгляд парламенту був поданий законопроект «Про внесення зміни до статті 87 Бюджетного кодексу України», який вносить фінансування політичних партій до переліку видатків, що здійснюються з державного бюджету України. Крім того, Комітетом Верховної Ради з питань запобігання і протидії корупції створено робочу групу з напрацювання пропозицій щодо законодавчого врегулювання питань фінансування політичних партій, до складу якої включені народні депутати України, представники громадськості, державних органів [5].

У цілому, на початок 2016 р. законодавчим результатом впровадження виборчої реформи є прийняття законів України: «Про місцеві вибори», «Про внесення змін до деяких законів України щодо організації проведення перших виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції», «Про внесення зміни до статті 87 Бюджетного кодексу України (щодо фінансування політичних партій)» [6].

Щодо впровадження регіональної політики європейського зразка, то у 2016 р. прийнято закон «Про засади державної регіональної політики» щодо реформи міжбюджетних відносин, а також про добровільне об'єднання територіальних громад. Ці закони започаткували процеси децентралізації, збільшення фінансової спроможності місцевих бюджетів, формування спроможних, самодостатніх територіальних громад.

Робоча група Конституційної комісії вже вирішила питання щодо термінології майбутнього адміністративно-територіального устрою України та його утворень. Місцеве самоврядування здійснюватиметься на трьох рівнях: громада (об'єднання поселень), повіт (об'єднання громад), регіон (області, Крим, Київ). Формування нового адмінтерустрою України буде найбільш дискусійною частиною у децентралізаційній реформі. Фактично запроваджується лише один новий термін — «повіт».

У повітової влади буде набагато менше повноважень, аніж у нинішньої районної. Більшість функцій перейде на низовий рівень, до громад. Натомість повітове самоврядування візьме на себе відповідальність за справи, які неможливо вирішити на базовому щаблі, — насамперед це стосується медичної допомоги вторинного рівня (йдеться про лікарні зі стаціонаром). Окрім того, у повітових центрах працюватимуть представники виконавчої влади держави — державні урядники, які стежитимуть за дотриманням законності в діяльності органів місцевого самоврядування. Зокрема, урядники матимуть право призупинити рішення місцевих рад, якщо вони порушують закон або виходять за межі повноважень, з одночасним зверненням до суду.

Отже, поділ областей на повіти (або можна сказати — гуртування громад у повіти) відбуватиметься з урахуванням двох основних факторів: здатності адміністративно-територіальної одиниці забезпечити мешканців якісними медичними послугами, а також можливості ефективного контролю над місцевою владою.

За проектом члена робочої групи Конституційної комісії І. Коліушко передбачено створення 129 повітів на всій території України замість 490 районів, а також близько 1,5 тисячі громад замість 11,5 тисячі суб'єктів місцевого самоврядування у нинішньому статусі. З тих 129 повітів 10 припадає на неконтрольовану частину Донбасу, а 8 — на Крим із Севастополем. І. Коліушко намагався проектувати повіти рівномірними. Так, 104 із 129 спроектованих повітів охоплюватимуть від 200 до 400 тис. мешканців. На думку експерта, це оптимальна кількість населення для «нових районів». Принаймні 6 повітів будуть меншими (понад 150 тис. мешканців). Ще 19 повітів будуть більше заселеними, ніж звичайні; зокрема, у 8 повітах мешкатиме понад 800 тисяч осіб. Найзаселеніші повіти зосереджуватимуться довкола регіональних центрів. Майже кожний обласний центр має «взяти під опіку» також прилеглі райони: подекуди — один, подекуди — по кілька [17].

Продемонструвано значний прогрес у боротьбі з корупцією, у тому числі шляхом реалізації комплексного пакету антикорупційного законодавства, ухваленого 14 жовтня 2014 року, починаючи з формування та забезпечення ефективного функціонування Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції. Разом з тим, помірний прогрес спостерігається щодо створення та започаткування роботи системи органів з імплементації антикорупційного законодавства, утворення органів у сфері запобігання та боротьби з корупцією.

Щодо реформи у сфері державного управління, то прийнято Закони України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування» та розроблено проекти Стратегії реформування державного управління України на 2015 – 2020 роки та плану заходів з реалізації Стратегії на 2015 – 2017 роки [6].

Отже, з часу підписання Угоди про асоціацію Україна проводить активні внутрішньополітичні перетворення за європейськими стандартами в галузях конституційної реформи, децентралізації влади, боротьби з корупцією та державного управління. У співробітництві й за спільно розробленим з Європейським Союзом планом впроваджується політична частина Асоціації з урахуванням верховенства права, демократичного розвитку та належного врядування.

Стан реформування правоохоронних органів

Необхідність реформи правоохоронної системи України є однією з умов внутрішньодержавної трансформації в політичній частині Угоди про асоціацію. До того ж ця необхідність визнається всіма зацікавленими сторонами: суспільством, політиками, правоохоронцями. Реформування повинно охопити всі ланки правоохоронних органів: міліцію, прокуратуру, СБУ та судову систему. Основною проблемою в Україні є корумпованість, авторитаризм, жорстка ієрархічність, політична ангажованість та орієнтація не на служіння

суспільству, а на репресивні форми соціального контролю. Таким чином, реформування системи правоохоронних органів має відбуватися в комплексі реформ сектору безпеки й оборони та торкнутися всіх інститутів, що забезпечують виконання правоохоронних функцій держави, як суб'єктів, так і об'єктів реформування.

Реформа системи правосуддя підкріплена низкою нових законів у цій галузі, серед них закони України «Про прокуратуру», «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» (щодо удосконалення та особливостей застосування окремих положень)», «Про виконавче провадження», «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», а також Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 - 2020 роки та урядова Концепція судової реформи.

Так, Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 р. передбачає такі суттєві зміни: запровадження оцінки кваліфікаційного рівня судді та перевірки доброчесності суддів; запровадження суддівського досьє; посилення дисциплінарної відповідальності суддів; більш прозорий механізм формування на конкурсних засадах складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції; можливість безпосереднього звернення до Верховного Суду України із заявою про перегляд судових рішень [11].

Законом «Про прокуратуру» скасовано елементи так званого «загального нагляду» органів прокуратури за додержанням законодавства.

Згідно із Законом України «Про Державне бюро розслідувань», пріоритетами роботи цього органу стануть розкриття діяльності злочинних організацій, а також злочини, пов'язані з тероризмом та особливо тяжкі насильницькі злочини.

Для проведення комплексного оновлення судової системи України утворено Раду з питань судової реформи. Процес реформування передбачає вжиття подальших заходів щодо реформи правосуддя, зокрема шляхом прийняття від-

повідно до європейських стандартів та в тісній співпраці з Радою Європи/Венеціанською комісією Стратегії судової реформи, включаючи деталізований та всеохоплюючий план імплементації.

Судова реформа є одним з ключових напрямів співробітництва України та Європейського Союзу. Проведення реформи системи правосуддя невід'ємно пов'язано із завершенням конституційної реформи. 30 жовтня 2015 року Конституційною комісією остаточно затверджено проект змін до Конституції України в частині правосуддя (з урахуванням рекомендацій Венеціанської комісії від 23 жовтня 2015 року). 1 лютого 2016 року Конституційний Суд надав позитивний висновок щодо проекту. 2 лютого 2016 року Верховна Рада України попередньо схвалила проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Проект змін, зокрема, спрямований на:

- деполітизацію та забезпечення незалежності судової влади (усунення Верховної Ради України з процесу призначення суддів; безстрокове призначення суддів за поданням Вищої ради правосуддя);
- підвищення вимог та професійних стандартів для суддівського корпусу (запровадження конкурсних процедур при призначенні суддів на посади);
- обмеження імунітету судді (до функціонального);
- забезпечення інституційної спроможності прокуратури, адвокатури та системи виконання судових рішень [6].

Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 - 2020 роки була підготовлена Радою з питань судової реформи за участю експертів проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції». Стратегія передбачає два етапи реформи: 1 - невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади та суміжних правових інститутів в Україні; 2 - системні зміни в законодавстві, у тому числі прийняття змін до Конституції України та комплексна побудова інституційних спроможностей відповідних правових інститутів [14].

Неефективність української системи органів внутрішніх справ пояснюється її невідповідністю сучасним демократичним соціальним, економічним та політичним реаліям. За часів незалежності України масштабної реформи не відбувалось. З кожною зміною державної влади були спроби модернізувати систему органів внутрішніх справ (усього 9 спроб), однак, як правило, процес реформування щораз переводився в режим «ручного управління» і використовувався для реалізації особистих цілей — міліція завжди використовувалася в якості адміністративного ресурсу і джерела тіньових коштів.

Реформу системи органів внутрішніх справ було розпочато в 2014 році. Вона передбачала прийняття чотирьох законів: «Про органи внутрішніх справ», «Про Національну поліцію», «Про сервісні послуги і сервісні центри Міністерства внутрішніх справ України», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» [18, с. 10-11].

Закон України «Про Національну поліцію» передбачає введення в ній вищої незалежної посади. Керівник Національної поліції буде служити закону, а міністр внутрішніх справ як політична фігура займеться визначенням державної політики у сфері охорони правопорядку [8].

Відповідно до Стратегії розвитку України - 2020 метою державної політики у сфері реформування правоохоронної системи є коригування завдань та функцій правоохоронних органів, упровадження нових засад проходження служби, нових критеріїв оцінки роботи правоохоронців для підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань.

Коаліційною угодою визначено формування нової системи Міністерства внутрішніх справ як цивільного органу, що формує державну політику у сферах протидії злочинності та забезпечення громадського порядку, комплексного управління державним кордоном, протидії нелегальній

міграції, цивільного захисту, пожежної безпеки та протидії надзвичайним ситуаціям.

В угоді передбачено забезпечення інституційної спроможності МВС щодо формування державної політики у зазначених сферах шляхом створення профільних департаментів. Ще одним пунктом є утворення Національної поліції — центрального органу виконавчої влади в системі МВС, що реалізує державну політику у сфері протидії злочинності та забезпечення громадського порядку. Складовими такої структури є:

- поліція громадської безпеки (єдина патрульна служба та служба дільничних інспекторів);
- кримінальна поліція (оперативно-слідчі органи);
- підрозділи поліції спеціального призначення — уніфіковані підрозділи швидкого реагування, вичерпний перелік функцій яких встановлюється законом;
- судова поліція.

Окрім того, коаліційною угодою та концепцією реформування передбачено включення до структури МВС таких напрямів:

1. Державна прикордонна служба — центральний орган виконавчої влади в системі МВС, що реалізує державну політику у сфері комплексного управління державним кордоном.

2. Державна міграційна служба — центральний орган виконавчої влади в системі МВС, що реалізує державну політику у сфері протидії нелегальній міграції.

3. Державна служба з надзвичайних ситуацій — центральний орган виконавчої влади в системі МВС, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту пожежної безпеки та захисту від надзвичайних ситуацій.

4. Національна гвардія — військово формування у системі МВС із функціями забезпечення правопорядку [15].

Загалом реформа органів внутрішніх справ України заслуговує на позитивну оцінку, однак їй притаманні суттєві недоліки, що містять загрозу зриву не лише термінів виконання, але й досягнення задекларованих цілей. А найголов-

нішою проблемою залишається взаємне відчуження поліції і суспільства. З метою подолання цієї вагомій проблеми є необхідним, з одного боку, формування у працівників поліції культури цивільної служби, бачення суспільства як дружнього оточення, партнера в забезпеченні громадського порядку та боротьби з правопорушеннями, а з іншого – формування в суспільній свідомості позитивного іміджу Національної поліції, образу поліцейського як захисника громадян, їх прав і свобод від протиправних посягань [19].

Таким чином, починаючи з 2014 р. зроблено низку перших кроків до створення передумов здійснення системних правоохоронних реформ. Успішність перших кроків цього реформування стала можливою завдяки ентузіазму нової команди Міністерства внутрішніх справ, активній участі громадськості та міжнародній підтримці та консультування Європейського Союзу. Крім того, вірним є обраний комплексний підхід, а саме реформування у всіх галузях – від органів внутрішніх справ до прокуратури та суду.

Стан реалізації положень Угоди про зовнішню політику та безпеку

Одним з важливих складових реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є співробітництво і зближення у сфері зовнішньої політики і політики безпеки. На виконання частини домовленостей II Розділу Угоди, з-поміж іншого реалізуються багатосторонні відносини для сприяння міжнародній та європейській стабільності, кризового управління та створення механізму реагування на глобальні та регіональні виклики і ключові загрози.

Одним з найважливіших аспектів імплементації Угоди між Україною та ЄС є їх співпраця у сприянні міжнародній та європейській стабільності. Україна продовжує практику приєднання до заяв і виступів ЄС з міжнародних питань, у тому числі в рамках міжнародних організацій (ООН та системи її органів і установ, ОБСЄ, МАГАТЕ тощо).

Співробітництво у сфері безпеки та оборони реалізується на основі Адміністративної угоди між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством, підписаної у грудні 2015 р. у Брюсселі Міністром оборони України генералом армії України Степаном Полтораком та Верховним представником ЄС із закордонних питань та політики безпеки Федерікою Могеріні. Договір має стати практичним інструментом для поглиблення військово-технічного співробітництва між Україною та ЄС, зокрема практичної взаємодії між підприємствами оборонно-промислового комплексу України та країнами-членами Агентства, сприятиме залученню України до проведення європейських досліджень та розробки технологій у сфері оборони [20].

Активного розвитку отримала й реалізація двосторонніх відносин України з окремими країнами ЄС в галузі безпеки та оборони. У лютому 2015 року ратифіковано Угоду між Кабінетом Міністрів України, Урядом Литовської Республіки та Урядом Республіки Польща стосовно створення спільної військової частини. Реалізація Угоди сприятиме активізації участі України в регіональних ініціативах, спрямованих на зміцнення миру та стабільності. Головним завданням спільної бригади буде участь у міжнародних зусиллях з гарантування миру, поглиблення регіонального воєнного співробітництва та забезпечення основи для створення на базі бригади бойової групи ЄС [21].

Також у липні 2015 р. підписано Технічну угоду між Міністерством оборони України, Міністерством охорони краю Литовської Республіки та Міністерством національної оборони Республіки Польща щодо детальних аспектів функціонування спільної військової частини та її командування [22]. 25 січня 2016 року відбулися заходи з офіційного відкриття штабу спільної військової частини.

У рамках роботи щодо залучення сил і засобів до чергування у першому півріччі 2016 року у складі бойової тактичної групи (БТГ) ЄС держав-членів Вишеградської четвірки (Республіка Польща, Словацька Республіка, Угорщина,

Чеська Республіка) підписано ноту про приєднання України до Меморандуму про взаєморозуміння щодо формування БТГ ЄС Вишеградської четвірки.

5 квітня 2016 р. в м. Кишиневі підписано Протокол між Спеціальною службою державної охорони Грузії, Службою державної охорони Республіки Молдова, Службою безпеки та охорони Румунії, Національною службою охорони Республіки Болгарія та Управлінням державної охорони України про співробітництво у сфері професійної підготовки кадрів. Основна мета Протоколу – розвиток співробітництва між спецслужбами у сфері професійної підготовки співробітників підрозділів державної охорони. Спецслужби Грузії, Молдови, Румунії, Болгарії та України будуть розширювати та поглиблювати співпрацю за різними напрямками забезпечення безпеки. Підписання цього документа сприятиме створенню в Управлінні державної охорони України спецпідрозділу за європейськими стандартами з високопрофесійними фахівцями [23].

У сучасних умовах глобалізації однією з основних загроз миру та стабільності у світі є тероризм. Україна підписала додатковий протокол до конвенції Ради Європи про запобігання тероризму. Документом вводиться кримінальна відповідальність за низку діянь, у тому числі за умисну участь у терористичній групі, проходження курсу підготовки для вчинення терористичних актів, факт виїзду за кордон з терористичною метою, фінансування або організацію таких поїздок. Протоколом також створюється мережа національних, цілодобово доступних контактних пунктів для оперативного обміну інформацією. Україна стала вісімнадцятою державою-членом Ради Європи, яка підписала цей міжнародний документ [6].

У виконання пунктів Угоди про асоціацію щодо співробітництва у сфері управління кордонами, міграції та притулку найактуальнішими на сьогодні є питання контролю над кордонами України. Треба зауважити, що країнами-сусідами України є 7 держав, а особливу турботу викликають українські східні кордони.

Уздовж українсько-російського державного кордону тимчасово закрито пункти пропуску через державний кордон та пункт контролю у Луганській та Донецькій областях (розпорядження Уряду від 21 січня 2015). Крім того, схвалено рішення про закриття ще ряду пунктів пропуску через державний кордон у межах Луганської, Донецької, Чернігівської, Сумської та Харківської областей (розпорядження Уряду від 18 лютого 2015 року). Усього закрито 23 пункти пропуску (1 – міжнародний, 4 – міждержавних та 18 місцевих), продовжують функціонувати 39 пунктів пропуску (3 – в Чернігівській області, 14 – в Сумській, 15 – в Харківській, 6 – в Луганській та 1 – в Київській) [24].

З 1 березня 2015 року зупинено дію окремих положень Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про безвізові поїздки громадян України і Російської Федерації. Відповідно до постанови Уряду від 30 січня 2015 року громадяни Російської Федерації в'їжджають, прямують транзитом, перебувають і пересуваються територією України лише на підставі закордонних паспортів.

Прийнято рішення (постанова Уряду від 4 березня 2015 року) про запровадження тимчасових обмежень на перетинання державного кордону України жителями прикордонних регіонів. Так, з 16 березня 2015 року жителі прикордонних регіонів Російської Федерації можуть в'їжджати в Україну винятково через міжнародні та міждержавні пункти пропуску на підставі документів, дійсних для виїзду за кордон, та перебувати на її території строком до 90 днів протягом 180 днів [25].

Щодо українсько-білоруського державного кордону, то тут укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про затвердження Положення про демаркацію державного кордону між Україною і Республікою Білорусь від 12.11.2014 р. На сьогодні виконується План демаркації українсько-білоруського державного кордону (на місцевість винесено 308 км лінії кордону), також відбувається встановлення 800 прикордонних знаків (по 400 з кожної зі сторін) [26].

Уздовж українсько-молдовського державного кордону практично завершено демаркацію, зусилля зосереджено на завершенні демаркації центральної (придністровської) його ділянки. Спільною демаркаційною комісією узгоджено практично усі проблемні відрізки кордону, зокрема і на центральній (придністровській) ділянці.

Повністю узгоджено проект Договору між Україною і Республікою Молдова про режим українсько-молдовського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань. Розпочато практичну реалізацію Протоколу між Адміністрацією Держприкордонслужби України та Департаментом Прикордонної поліції МВС Молдови про обмін статистичною та аналітичною інформацією (підписаний 20.11.2014 р).

Щодо точок стику державних кордонів, то 8 квітня 2015 року Верховна Рада ратифікувала Угоду між Кабінетом Міністрів України, Урядом Республіки Білорусь і Урядом Республіки Польща про точку стику державних кордонів України, Республіки Білорусь і Республіки Польща, підписану 14 березня 2013 р. у м. Луцьку [5].

20 жовтня 2014 року прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», спрямований на вирішення нагальних питань з обліку та життєзабезпечення внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей, спрощення порядку тимчасової реєстрації переселенців, удосконалення порядку та скорочення граничних строків розгляду заяв про оформлення, переоформлення, продовження соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, забезпечення їх соціальними та медичними послугами [27].

З метою забезпечення соціального захисту осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, Урядом прийнято постанову від 1 жовтня 2014 року «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції». За оперативною інформацією служб соціального захисту населення

станом на початок квітня 2015 р. обліковано 897 143 сім'ї (1 219 008 осіб).

У межах заходів створення інформаційно-комунікаційної інфраструктури Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами створено відповідні компоненти цієї системи для 204 територіальних органів Державної міграційної служби. Розгорнуто Центр обробки даних системи, який забезпечує функціонування підсистем «Оформлення документів, що підтверджують громадянство України» та «Облік іноземців та біженців» [6].

Отже, найголовнішими векторами процесу імплементації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС в галузі зовнішньої політики та безпеки є співпраця в сприянні міжнародній та європейській стабільності, реалізація двосторонніх відносин України з окремими країнами ЄС в галузі безпеки та оборони, запобігання тероризму, управління кордонами, міграції та притулку. Ці заходи пройшли вже перший обов'язковий етап – законодавчо-нормативного оформлення. По всіх цих напрямках співпраці ратифіковано базові документи, які відповідають основним завданням і принципам формування та реалізації зовнішньої політики та політики оборони на основі демократії, прав і свобод людини, верховенства права.

Отже, виконання Угоди про асоціацію впроваджується частково, до моменту її ратифікації всіма державами-членами ЄС. Політична частина реалізується через процес адаптації українського законодавства до європейських норм, а саме і проводяться конституційна та виборча реформи, впровадження регіональної політики європейського зразка. Важливими заходами є реформування правоохоронної системи України через реформу системи правосуддя та органів внутрішніх справ. У галузі зовнішньої політики та безпеки реалізуються двосторонні відносини України з окремими країнами ЄС в галузі безпеки та оборони, проводяться заходи із запобігання тероризму та управління кордонами, міграції та притулку.

Треба наголосити на тому, що процес імплементації Угоди знаходиться у своїй активній фазі, внутрішні рефор-

ми, які проводяться в Україні, перебувають на початковій стадії, а їх реалізація ускладнюється продовженням конфлікту на Сході України.

Недоліки в роботі щодо реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною з ЄС

Поряд з позитивною динамікою стану виконання Угоди слід, об'єктивно визнати і недоліки, а саме те, що процес виконання складових Угоди не завжди динамічний та послідовний. Підтвердженням цієї тези є публікація «Рік виконання Угоди про асоціацію: що загубив уряд у «європейському» звіті», вміщена в «Європейській правді» [28]. Публікація окреслює проблеми реалізації окремих положеннях Угоди.

Автор привертає увагу до таких моментів Звіту уряду: *«Повністю відсутній аналіз державної політики»*.

Звіт являє собою просто перелік законів або законопроектів, проте цю інформацію можна легко знайти самостійно, наприклад, на сайті ВРУ.

У Звіті немає пояснення, чому ці закони приймались, яка їхня актуальність, які проблеми вони змінюють, а які - ні та що для цього потрібно зробити.

Але ще важливіше те, що Звіт не дає ключового висновку – чого ж Україна досягла протягом 2015 року під час виконання Угоди про асоціацію?

Зокрема, незрозуміло, який відсоток законодавства ЄС ми вже адаптували, де ми маємо найбільші досягнення в Зоні вільної торгівлі з ЄС, що змінилось у роботі ключових державних органів, які відповідальні за виконання ЗВТ з ЄС (які створились, які ліквідувались, що змінилось в їхніх процедурах), які досягнення ми маємо у секторальних розділах, таких, як екологія, транспорт (адже кожному пересічному громадянину хочеться знати, що буде з технічним оглядом автомобілів, коли відбудеться реформа залізниці тощо).

Незважаючи на те, що Звіт містить всю вичерпну інформацію про роботу по Угоді, зрозуміти, в чому ж досягнення,

а в чому, навпаки, проблеми, важко. Деякі законопроекти дійсно не відповідають законодавству ЄС, а деякі, які зазначені як ті, що відповідають вимогам ЄС, мають негативні висновки Представництва ЄС, Світового банку та Міністерства економічного розвитку та торгівлі.

Позитивний приклад - сфера конкуренції, зокрема розділ, що стосується накладання штрафів на компанії за порушення конкуренції. В цій частині у Звіті чітко виписано, що законопроект №2431 (щодо методики розрахунку штрафів Антимонопольним комітетом) у тій редакції, яку профільний Комітет ВРУ рекомендував до прийняття в другому читанні, порушує ст. 255 Угоди про асоціацію, якою передбачається надати можливість господарським судам повністю переглядати рішення Антимонопольного комітету в частині накладання штрафів.

Наразі депутати так і не змогли визначитись, що є більшим злом: «корупція в судах» чи «корупція в Антимонопольному комітеті», яким має бути перехідний період для реформи тощо. Негативний приклад – реформа сфери безпечності харчових продуктів містить посилення на законопроект про Державний контроль (№0906) та про корми (№2845-1). Ці законопроекти важливі, оскільки перший мав би забезпечити належний контроль за безпечністю харчових продуктів, а другий має створити європейський контроль на виробництвах, де годують свійських тварин, які призначені для споживання людиною.

На перший законопроект надіслано критичні листи від Представництва ЄС та Світового банку, через які він уже більше року знаходиться в парламенті. Другий законопроект містить норми, які порушують вимоги СОТ, зокрема про автоматичне включення європейського реєстру кормів до українського реєстру, а тому можуть виникати подальші проблеми у співпраці з цією організацією.

Чи готові ми в час складних торговельних відносин з Росією до того, що на нас подадуть позов у СОТ?

Ці застереження вже висловили в Міністерстві економіки, проте чомусь ані цей висновок, ані висновки Представни-

цтва ЄС та Світового банку не були враховані. Урядовий звіт, на жаль, містить дуже мало якісних показників та конкретних даних, особливо щодо економічних та торговельних питань.

Якщо говорити тільки сухою мовою Держстату, то стане ясно: тимчасове застосування Зони вільної торгівлі в односторонньому порядку з листопада 2014 року не привело до значних позитивних результатів для зовнішньоторговельного балансу України. Звісно, спрацювало кілька факторів відразу: середовище для українських експортерів було несприятливим через уповільнення світової економіки, відбулося скорочення попиту на сировинні товари, які Україна традиційно продає на світовому ринку.

Однак факт залишається фактом: ми досі так і не змогли замінити втрачений російський ринок і продовжуємо робити досить мало для підкорення найбагатшого ринку світу – ринку ЄС.

На перший погляд, структура нашого експорту з 2011 по 2015 роки різко змінилася у позитивному ключі (частка ЄС зростає з 26% до 34%, а частка Росії – скоротилася з 29% до 13%), але ця зміна пояснюється винятково втратою наших позицій на ринку Росії. Якщо подивитись на вартість експорту з України до ЄС за цей же період, то виявиться, що він балансував на рівні \$17 млрд впродовж 2011-2014 років, а в 2015 році взагалі впав до рівня \$13 млрд.

Ринок ЄС, навіть незважаючи на режим «нульових» мит, залишився закритим для нових гравців з України через ряд нетарифних обмежень і тривале зниження попиту на українські товари. Бо яка ще інша причина впливає на те, що експорт України до ЄС падає? Що для цього робить Уряд? Які закони ухвалено, а з якими не встигли?

Чи, можливо, є інші причини, що спричинили падіння експорту до ЄС на 23% у 2015 році?

Ось що ми всі хочемо розуміти, адже Угода про асоціацію на 80% складається з Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС. То чому Україна, яка вже 2 роки імплементує Угоду, демонструє негативні результати торгівлі з ЄС?

А якщо тут набагато глибші причини (закриття російського ринку, втрата частини Донецької та Луганської областей) - то треба пояснювати громадянам, бо інакше складеться враження, що ми погано виконуємо Угоду.

Усі ці цифри та порушені питання, можливо, стануть ще одним аргументом для того, щоб країна вибудувала простий, якісний та ефективний механізм інформування українського суспільства про наші євроінтеграційні перспективи.

Тоді урядові звіти стануть хорошим інструментом для запровадження нормальної європейської практики діалогу між владою та людьми [28].

Висновки. Проведене дослідження проблеми «Інтеграційного потенціалу Угоди України з ЄС про асоціацію» дає підставу зробити такі висновки:

1. Два роки, що минули після підписання Угоди, засвідчили її потужний інтеграційний потенціал для України.

2. Проведено значну роботу із законодавчого забезпечення механізмів реалізації положень Угоди, свідченням чого є створення потужної нормативно-правової бази та її адаптування до вимог Європейського Союзу.

3. Досягнуто значних успіхів щодо впровадження в життя головних складових Угоди - політичної асоціації; економічної інтеграції ЗВТ з ЄС та лібералізації візового режиму.

Все це дає підстави стверджувати, що Україна загалом успішно реалізує спільні домовленості із стратегічних напрямів співпраці в рамках виконання Угоди. Разом з тим зазначаємо, що існують значні виклики та недоліки в цій роботі, про що свідчать звіти про хід виконання Угоди за 2015 та 2016 рр., а також критичні зауваження аналітиків, зокрема:

а) українські виробники відчули жорстку позицію країн ЄС щодо **отримання квот** на продукцію, що поставляється на європейські ринки. Результатом цього є значний надлишок виробленої продукції, якому закрито доступ на ринки ЄС, наслідком чого є значні втрати як виробників продукції, так і недостатні надходження в бюджет країни;

б) населення України, попри прийняття необхідних законів щодо отримання безвізового режиму, поки що його не отримало;

в) недостатність координації зусиль та єдності поглядів на існуючі проблеми з боку міністерств та відомств у центрі стосовно регіональних еліт, бізнесу та виробників товарів.

Список використаних джерел

1. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://kbs.org.ua/files/zviit_apr15.pdf
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. «Про затвердження плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p#n12>.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p#n12>.
4. План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України. Сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=244813273&cat_id=223280190&ctime=1324569897648.
5. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (вересень 2014 року – квітень 2015 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://supportforukraine.com/mediafiles/files/impl_report_ua.pdf.
6. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (на січень 2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///C:/Users/Eleny/Downloads/AA_GOEI_REPORT_Dec_2015_final.pdf.

7. Закон України № 1629-IV від 18.03.2004 р. «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу».
8. Закон України «Про Національну поліцію» від 01.01. 2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
9. Закон України «Про місцеві вибори» від 07.08. 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://project.ukrinform.com/legal-advice/the_law_of_ukraine_on_local_elections_76777/.
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансування діяльності політичних партій» (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1163.html.
11. Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/192-19>.
12. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01. 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/124-19>.
13. Указ Президента України від 03.03.2015 «Про Конституційну Комісію» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/119/2015>.
14. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 - 2020 роки від 10.05.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
15. Коаліційна угода депутатів Верховної Ради України від 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://samoromich.ua/wp-content/uploads/2014/11/Koaliciyna_uhoda_parafovana_20.11.pdf.
16. Чебаненко О., Фітцджеральд М. Новий закон про місцеві вибори: втрачена можливість для реформ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://rpr.org.ua/uploads/files/source/1_briefing_paper_new_local_election_law_ua.pdf.
17. Коліушко І. Новий адміністративний устрій: в Україні з'являться громади, повіти й регіони [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/60093/Novyj_administratyvnyj_ustrij_v_Ukrajini_zjavlatsa_gromady...

18. Кіщенко С. Реформа системи внутрішніх справ: аналіз державних рішень / С. Кіщенко. — К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, — 2015. — 41 с.
19. Концептуальні підходи до реформування органів внутрішніх справ як складової правоохоронної системи та сектору безпеки і оборони України: Інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу “Концептуальні підходи до реформування МВС у контексті загальнонаціонального плану реформ” 16 квітня 2015р. — К, 2015. — 56 с.
20. Степан Полторак та Федеріка Могеріні підписали Адміністративну угоду між Міноборони України та Європейським оборонним агентством [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/43016-stepan-poltorak-ta-federika-mogerini-pidpisali-administrativnu-ugodu-mizh-minoboroni-ukrajini-ta-jevropejskim-oboronnim-agentstvom>.
21. Угода між Урядом Литовської Республіки, Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України стосовно створення спільної військової частини від 04.02.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_548.
22. Технічна угода між Міністерством охорони краю Литовської Республіки, Міністерством національної оборони Республіки Польща та Міністерством оборони України щодо детальних аспектів функціонування спільної військової частини та її командування від 24.07.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_553.
23. Співробітництво служб державної охорони України, Молдови, Грузії, Болгарії та Румунії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://moldova.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/46375-spivrobotnictvo-u-pidgotovci-kadriv-sluzhb-derzhavnoji-ohoroni>
24. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про тимчасове закриття пунктів пропуску через державний кордон та пункту контролю» від 21.01.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/50-2015-p>.
25. Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про безвізові поїздки громадян України і Російської Федерації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU97065S.html.
26. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про затвердження Положення про демаркацію дер-

- жавного кордону між Україною і Республікою Білорусь від 12.11.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_195.
27. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» зі змінами від 21.02.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
28. Рік виконання Угоди про асоціацію: що загубив уряд у «європейському» звіті [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/02/26/7045453/>
Додатковий інформаційний ресурс:
29. Видання Навчально-наукового інституту євроінтеграційних досліджень Ужгородського національного університету: довідник /уклад.: І.В. Артьомов. — Ужгород: ПП «АУТДОР – ШАРК», 2014.- 144 с.
30. Філософія інтеграції: монографія /І.В. Артьомов, В.Д. Бондаренко, О.М. Ващук; /за заг ред. В.Д.Бондаренка, Ф.Г. Ващука.— Ужгород: ЗақДУ, 2011. — 544 с. — (Серія: «Євроінтеграція: український вимір; Вип. 18).
31. Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи: монографія /за заг ред. І.В. Артьомова. — Ужгород: МПП «Гражда», 2012. — 520 с.
32. Моделі і механізми регулювання євро регіонального співробітництва України: монографія / За заг ред. І.В. Артьомова, О.М. Ващук, О.М. Руденко. — Ужгород: МПП «Гражда», 2013. — 612 с. — (Серія: «Євроінтеграція: український вимір; Вип. 21).
33. Артьомов І.В. Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. статей. Книга 1. — Ужгород: ПП «АУТДОР – ШАРК», 2014.- 380 с.
34. Артьомов І.В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник: у 2-х книгах. Книга 1: Україна-Європейський Союз / І.В. Артьомов. - Ужгород: Ліра, 2008. - 476 с. — (Серія: «Євроінтеграція: український вимір; Вип. 11). Рекомендовано МОН України (лист №14/18-Г-2898 від 29.12.2008 р.)